

müqayisədə 5 faiz aşağı düşsə də III müddətdə I müddətdəkindən də nisbətən yuxarı olur. US-4 cinsində isə demək olar ki, dəyişmir. Digər cinslərdə I müddətdən III müddətə doğru yaşama qabiliyyəti 20%-ə qədər aşağı düşür. Yaşama qabiliyyətinin aşağı düşməsinə səbəb yarpağın qidalılığının pisləşməsi və havanın nisbətən isti olmasıdır. Lakin görünür ki, Ş-1, Ş-2, AzNİİŞ-2, US-4 cinslərində yemləmə müddətinin dəyişməsinə qarşı özünəməxsus fizioloji uyğunlaşma baş verir. Göstərilən cinslər baramanın kütləsinə və ipəkliliyinə görə də digər cinslərdən fərqlənirlər. Cədvəl

vəl 2-də sınaqdan keçirilən cinslərin təsərrüfat əhəmiyyətli göstəriciləri verilmişdir. Bioloji göstəricilərə görə Ş-1, Ş-2, A-2, US-4 cinsləri digər cinslərə nəzərən malik olduqları nisbi üstünlüyü saxlayırlar.

Alınmış nəticələr göstərir ki, I və II müddətlərdə sınaqdan keçirilən cinslərin məhsuldarlıq göstəriciləri III müddətlə müqayisədə aşağı düşsə də məhz cinslər arasındakı fərq III müddətdə özünü göstərir ki, bu da müxtəlif yemləmə müddətləri üçün müvafiq cinslərin seçilməsində mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Бадалов Н.Г. Экологические и генетико-селекционные основы повышения оплаты корма тутового шелкопряда. Автореф. дисс. д-ра наук, 1984.
2. Бадалов Н.Г. Исследование качества листа основных селекционных сортов шелковицы по сенозом выкармли // Труды Грузинского сельскохозяйственного института. Тбилиси, 1972.
3. Халматов Д.И., Нуманов М.И. Влияние различного режима кормления на продуктивность гусениц породы тетрагибрид-3 и Гулистанская-3. Пути повышения кормовой базы шелководства и продуктивности тутового шелкопряда. Ташкент, 1982.
4. Клименко В.В. Подбор пород поточных племенных выкармков тутового шелкопряда // Материалы науч. прак. Конференции, «Проблемные вопросы развития шелкопряда». Харьков, 1999, с. 202-205.
5. Хафизов Н.Р. К вопросу о многократных выкармках шелкопряда // Научно-исследовательские работы САНИИИШ, Ташкент, 1955.

KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALININ DÖVLƏT TƏNZİMLƏNMƏSİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

V.Q.NƏCƏFOVA, aspirant
Az.ETKTİ və Tİ

Milli iqtisadiyyatımızın bazar münasibətləri əsasında qurulması müasir iqtisadi strategiyamızın ana xəttini təşkil edir. Bu günün reallığı Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadi sivilizasiyasına inteqrasiya olunması, onun beynəlxalq əmək bölgüsündə yaxından iştirakı, iqtisadi münasibətlərin əsasını təşkil edən mülkiyyət münasibətlərinin yeniləşməsi və çoxukladlı azad iqtisadiyyatın bərqərar olması ilə səciyyəvidir. Bazar iqtisadiyyatına keçid, təbii ki, daxili və xarici bazarın formalaşması və onun strukturunda köklü dəyişikliklərə səbəb olacaqdır.

Dünya təcrübəsi bazar iqtisadiyyatının səmərəli olduğunu sübut etmişdir. Respublikamızın bazar iqtisadiyyatına keçməyini cəmiyyət üzvlərinin mənafeləri tələb edir və bu keçidin məqsədi sosial iqtisadi azadlığını əməli işlə təmin etmək, yaradıcı əməyə və təşəbbüsə geniş meydan açmaq və sahibkarlıq fəaliyyətini genişləndirməklə ölkə əhalisinin maddi rifahını yüksəltməkdir.

İqtisadi ədəbiyyatlarda bazar anlayışı əmtəə tədavülü sferası və cəmiyyətin məc-

mu məhsulunun təkrar istehsal elementi və onun tərkib hissəsinin hərəkəti kimi qəbul edilir. Bazar münasibətlərinə keçid mürəkkəb proses hesab edilir və istehsalın tənəzzülü, bir sıra təsərrüfat əlaqələrinin qırılması, istehlak bazarının, pul dövriyyəsinin pozulması, qiymətlərin artımı, inflyasiya, istehsalda durğunluq və s. ilə səciyyələnir.

Bazar iqtisadiyyatı digər iqtisadi sistemlərdən əsasən fərqlənir. İ.e.d., professor Ə.Ç.Verdiyevin fikrincə «Bazar iqtisadiyyatı dedikdə – hər şeydən əvvəl azad sahibkarlıq, mülkiyyətin dövlət tabeliyindən çıxarılması, əsas malların topdansatış və pərakəndə satış qiymətləri sahəsində məhdudiyyətin ləğv edilməsi, qiymətqoyma azadlığı, rəqabət və müəssisələrə istehsal proqramını hazırlamaqda müstəqillik verilməsi başa düşülür» (3, səh. 11).

Araşdırmalar göstərir ki, inkişaf etmiş bütün ölkələrdə iqtisadiyyat dövlət tərəfindən müxtəlif səviyyədə tənzimlənir və dövlətin aktiv tənzimləyici rolu olmadan təsirli bazar iqtisadiyyatı yaratmaq olmaz.

Ölkəmizdə son illərdə sosial-iqtisadi in-

kişafın dövlət tənzimlənməsindən demək olar ki, tamamilə imtina olunması və bazar ünsürünə hədsiz azadlıq verilməsi dərin böhrana gətirib çıxartdı və sübut etdi ki, tənzimlənməyən bazar iqtisadiyyatın və sosial sferanın problemlərini həll etmək iqtidarında deyil.

Tənzimlənmənin başlıca vasitəsi dəyər mütənasibliyinin təmin edilməsidir. Yalnız belə olduqda iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sferalarında təkrar istehsalın və inkişafın mütənasibliyi əldə oluna bilər. Qiymət, vergi, onlara güzəştlər, maliyyə resurslarının ayrılması, kredit qoyuluşu, rentə tədiyəsi, əmək haqqı dərəcəsi, təqaüd, müavinətlər – bütün bunlar sosial iqtisadi inkişafa təsir göstərən iqtisadi vasitələrin məcmusudur. Dövlət tənzimlənməsinin ən vacib elementlərindən biri qiymətlər üzərində nəzarətin yaradılmasıdır. Sözsüz ki, bazar münasibətləri şəraitində bütün məhsullar üzərində nəzarət qoyulması düzgün olmaz. Lakin xammalların qiymətləri üzərində nəzarət qoyulması vacibdir. Çünki, qiymətlərin əmələ gəlməsində xammalın qiyməti başlanğıc rolu oynayır, ona görə də dövlət ilk növbədə onu tənzimləməlidir. Eyni zamanda sosial əhəmiyyətli əmtəələrin, bir sıra ərzaq məhsullarının, ilk növbədə çörəyin qiymətinin tənzimlənməsi zəruridir. Məsələn, Almaniya dövləti hazırda bütün qiymətlərin 50 %-ni nəzarətdə saxlayır, kəndə subsidiya ilə yardım edir, mənzil tikintisini maliyyələşdirir və s.

Bazar münasibətlərinin inkişafı nəzəriyyəsinə yanaşmada iki əks fikir mövcuddur. Hələ XVIII əsrdə Adam Smit, XX əsrdə M.Fridmen və bir sıra digər iqtisadçılar bazarın yaranmasında dövlətin müdaxiləsini yolverilməz hesab edirdilər və deyirdilər ki, bazar sistemi özü tələb və təklifin tarazlığını avtomatik olaraq yaradacaq. İngilis iqtisadçısı C.M.Keyns və amerikalı iqtisadçısı V.Leontyev bazar iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsi sistemini zəruri sayıblar. İkinci baxışın tərəfdarı kimi deyə bilərik ki, hər bir ölkə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası özünün xüsusiyyətlərini, təbii-iqtisadi, tarixi, iqtisadi inkişaf dərəcəsini nəzərə alaraq bazar iqtisadiyyatı modelini qurmalıdır.

Dövlətin iqtisadi proseslərə müdaxiləsi ona görə meydana çıxır ki, o, birincisi xarici mühitin əsas elementi olmaqla bərabər onun formalaşmasına da fəal nüfuz edir; ikincisi, bazarın vacib iştirakçısı kimi iqtisadi

fəaliyyətdə iştirak edir; üçüncüsü, maliyyə-kredit, qiymət, vergi və s. mexanizmlərlə bazar konyukturasına, sahələrarası proporsiyalara, təsərrüfat subyektlərinin maliyyə yardımına, əmtəə istehsalçıların gəlirlərinə və s. təsir etmək iqtidarındadır.

Dövlət müdaxiləsi keçid dövründə proseslərin mürəkkəbliyi və ziddiyyətliliyi ilə səciyyələnən iqtisadiyyat üçün sox vacibdir.

Bazar iqtisadiyyatı istehsalın və əmtəə-pul münasibətlərinin təbii inkişafı nəticəsində uzun müddət ərzində formalaşır. Azərbaycanda bazar münasibətlərinin formalaşmasının başlıca xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onun təşəbbüsçüsü və təməlini qoyan dövlətdir.

İslahatların ilk mərhələsində kənd təsərrüfatının bazar münasibətlərinin tələblərinə cavab verməyə qadir olduğu nəzərə alınmaqla, bazar münasibətlərinin sərbəst inkişafına üstünlük verilir. Lakin, həyat hər hansı proqram və konsepsiyadan daha mürəkkəb olduğunu sübuta yetirdi. Bazar proqramatizmi sadələşən bazar romantizminə üstün gəldi.

Iqtisadiyyata dövlətin müdaxiləsinə bazar sisteminin məhdudlaşdırıcısı kimi yox, əksinə onun effektivliyinin yüksəldilməsinin vasitəsi, bazar mexanizminin daimi ziddiyyətlərinin yumşaldıcısı kimi baxmaq daha düzgün olardı. Buna görə də, bazarın və aqrosənaye istehsalının tənzimlənməsində dövlətin rolunun gücləndirilməsi məsələsi aktualdır. Rusiya Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının həqiqi üzvü A.V.Petrikov hesab edir ki, «Bu gün aqrar sferada həyata keçirilən bazarın zəif tənzimlənməsi konsepsiyası başqa sahələrlə müqayisədə bazarın daha sərt idarə edilməsi konsepsiyası ilə əvəz edilməlidir. (4. səh.18)

Bazar münasibətləri demək olar ki, iki sfera yaradır. Birincisinə özünü tənzimləmə mexanizmi, əmtəə istehsalçıların bazara sərbəst çıxışı və davranışı aiddir. Daimi və açıq özünənəzarət və özünüəlaqələndirmə prosesi həyata keçirilir, «Görünməz əllərlə» planlaşdırılmamış qayda-qanun müdafiə edilir. Bazar təsərrüfatçılıq subyektlərinin iqtisadi rəqabət meydanına, güclü korporasiyaların təmsalında özü tənzimlənen bazar təsərrüfatı kompleksi iqtisadi sisteminin «məskunluq mühiti»nə çevrilir. Güclü korporasiyalar – transnasional, xoldinq kompaniyaları, müxtəlif aqrosənaye formalaşmaları, maliyyə-sənaye qrupları, konsorsiumlar və s. bazarın mütəşəkkilliyini və iqtisadiyyatın özünü-tənzimləmə me-

xanizminin effektivliyinin həcmi, ümumi işçi və ümumi kapitalın daxili hərəkət xüsusiyyətlərinə bazar əhəmiyyəti kəsb edincəyədək bazar iştirakçılarının qarşılıqlı münasibətinin uyğunluğunu gücləndirir.

Bir sözlə azad bazar sistemində inhisarçılıq, inflyasiya, işsizlik və izafi məhsul istehsalı istisna olmalıdır. Lakin, bunlarla yanaşı azad bazar cəmiyyətin bütün sosial problemlərini həll etmək iqtidarında olmur. Burada bazar münasibətlərinin tənzimlənməsində dövlətin iqtisadi rolu müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bazar mexanizmi aşağıdakı məsələləri həll etmək iqtidarında olmadıqda dövlətin iqtisadi müdaxiləsi zəruri sayılır. O məsələlər bunlardır:

- Xarici effektlərin dövlət tənzimlənməsi. Buraya xarici mühitin qorunması, torpağın məhsuldarlığının yüksəldilməsi, meliorasiya, qurutma işlərinin aparılması və s. aiddir.
- İctimai əmtəə istehlakının dövlət tənzimlənməsi.
- Azad bazar yalnız tələbata görə təzahür olan ehtiyacı qane edə bilər. Lakin, digər məhsul və xidmətlər də vardır ki, onun istehlakında bütün cəmiyyət üzvləri iştirak edir. Bura ilk növbədə ictimai qayda-qanunun mühafizəsi, milli müdafiə, dövlətin idarə olunması, vahid enerji sistemi, kommunikasiya şəbəkəsi və s. daxildir.
- Dövlətin ölkə iqtisadiyyatını zəruri həddə pul kültəsi ilə təmin etməsi.

Bazar bu vacib problemi həll etmək iqtidarında deyil.

Dövlətin iqtisadi fəaliyyətinin başlıca məqsədi bazarın effektiv yerinə yetirə bilməyi funksiyaları tamamlamaqdır. Bazar iqtisadiyyatında işsizlik yaranır. Dövlət bazarı işçi qüvvəsi ilə elə tənzimləməlidir ki, əhəlinin məşğulluğu təmin olunsun.

Bazar, iqtisadiyyatın bütün sahələrində elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsini, xüsusilə böyük kapital qoyuluşu tələb edən fundamental elm və texnikanın inkişafını təmin edə bilməz. Ona görə də bazar iqtisadiyyatının dövlətin antiinflyasiya və antiinhisar siyasəti aparmasına ehtiyacı var.

Aqrar bazarın iqtisadi tənzimlənməsi geniş təkrar istehsalı subsidiyaladılan, gömrük, vergi və kreditlə stimullaşdıran dövlət himayəsinə əsaslanır. Aqrar bazarın iqtisadi stimullaşdırma məsələsinin həlli aşağıdakı istiqamətdə olmalıdır:

- dövlətin ərzaq təhlükəsizliyi;
- kənd təsərrüfatı ilə sənaye arasında

elmi cəhətdən əsaslandırılmış ekvivalent münasibətlərin qurulması;

- geniş təkrar istehsalı təmin etmə də-rəcəsinə kənd təsərrüfatı istehsalçıların gəlirlərinə himayə edilməsi;

- elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərini geniş tətbiq etmək və istehsalın effektivini yüksəltmək üçün münbit şəraitin yaradılması;

- ölkə daxilində vahid iqtisadi məkanın formalaşdırılması, yaxın və uzaq xarici bazarlara çıxılması (5. səh. 104).

Azərbaycanın kənd təsərrüfatının bazar iqtisadiyyatına daxil olması aqrar və ərzaq təhlükəsizlik siyasəti konsepsiyasının hazırlanmasını və bu sahədə dövlət tənzimlənməsi prinsiplərinin gözlənilməsinə tələb edir və bunlar da kənd təsərrüfatının xüsusiyyətlərinə, onun maddi-istehsal resurslarına və kəndin inkişafının sosial şəraitinə əsaslanmalıdır.

Kənd təsərrüfatı bir çox başqa sahələrdən özünün spesifik istehsal şəraitinə (torpaq, mövsümlilik və s.) və son məhsuluna görə fərqlənir. Bunların müqabilində məhsulun qiymətlərindən asılı olaraq məhsula tələbatın dəyişməsi az elastik xarakter daşıyır. Mütləq qeyri elastiklik onu nəzərdə tutur ki, bazar qiymətlərinin dəyişməsi məhsula olan tələbata qətiyyən təsir etmir.

Kənd təsərrüfatının bir çox sahələrində istehsal həcmi tez zamanda artırmaq qeyri mümkündür. Çünki, bu istehsalın ixtisaslaşması (meyvəçilikdə, üzümçülükdə, heyvandarlıqda bir neçə il) və intensivləşdirilməsi amilləri (gübrə verilməsi, texnologiyanın dəyişdirilməsi, maşın və avadanlıqların tətbiqi) ilə bağlıdır. Buna görə də kənd təsərrüfatının qiymətlərin yeni səviyyəsinə uyğunlaşması müəyyən zaman tələb edir.

Kənd təsərrüfatında investisiya qoyuluşu ilə onun səmərəsinin əldə edilməsində müəyyən zaman tələb olunur.

Bazarda az elastik iki subyektin toqquşması qiymətlərin qeyri münasib geniş dəyişməsinə gətirib çıxardır. Məsələn bazarda məhsulun 1 % artırılması qiymətlərin bir neçə faiz dəyişməsinə səbəb olur. Bu halda qiymət mexanizmi özünün tələb və təklifin tənzimləyicisi kimi başlıca funksiyasını yerinə yetirə bilmir. Buna görə də istehsalçının və eləcə də istehlakçının mənafeyini qorumaq üçün dövlət əsas tənzimləyici rolunu oynamalıdır.

İstehsalın sənaye metoduna keçilməsi zamanı kənd təsərrüfatının investisiya qoyu-

luşuna tələbatının yüksəlməsi və bu tələbatın ödənməməsi təkrar istehsalı məhdudlaşdırır və kənd təsərrüfatında məşğul olan əhəlinin gəlirlərinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Təkcə bazar qüvvələri fəaliyyətdə olsa kənd əməkçilərinin gəlirləri nəzərəcarpacaq dərəcədə şəhərdəkilərdən aşağı olar. Bu uyğunsuzluğu aradan qaldırmaq üçün dövlətin müdaxiləsi lazımdır. Bir çox dövlətlərin, o cümlədən ABŞ-ın təcrübəsi sübut edir ki, kənd təsərrüfatı məhsulları ilə kənd təsərrüfatını maddi-texniki resurslarla təchiz edən sənaye müəssisələrinin qiymətləri arasında paritetliyin yaradılması da az effektivdir. Vergiqoyma, pensiya xidmətinə dövlət himayəsi, kənd yerlərində sənayenin inkişaf etdirilməsi və əhəlinin məşğulluq imkanlarının artırılması, həmçinin kəndin sosial və istehsal infrastrukturunun inkişafı məqsədi ilə dövlət maliyyələşdiriləmsi kimi kompleks tədbirlərin sayəsində kənd və şəhər əhalisinin gəlirlərinin paritetlik prinsipi daha məğbul sayılır.

Heyvandarlıq və bitkiçilik məhsullarının sığorta edilməsi dövlət tənzimlənməsinin vacib aspekti sayılır. Dövlət sığorta orqanları təbii fəlakət, xəstəlik, yanğın nəticəsində vurulmuş ziyanı ödəməlidir.

Dövlət tənzimlənməsi tək iqtisadi deyil, həmçinin inzibati-nəzarət xarakteri də daşıyır. İnzibati-nəzarət funksiyasına fitosanitar və baytariyyə nəzarəti, toxumçuluq müfəttişliyi, karantin xidməti daxildir. Kənd təsərrüfatı sahəsində dövlətin başlıca funksiyası milli torpaq aqrofondunun mühafizəsindən və torpaqdan istifadəyə nəzarətdən ibarət olmalıdır.

Birbaşa dövlət himayəsi kənd təsərrüfatı istehsalının effektivliyinin stimullaşdırılmasına yönəldilir. Ödəmələr büdcə təyinatına tam uyğun olaraq təsdiq edilmiş qaydada öz vaxtında olmalıdır. İstehsalın təşkilindən, məhsulun satış kanallarından, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarına dotasiya və kompensasiyaların verilməsi zəruridir. Dotasiya və kompensasiyaların məhsul vahidi hesabı ilə ödənilməsi daha məqsədəuyğundur. Büdcə dotasiyası əsas əmtəə istehsalı zonalarında istehsal edilən və obyektiv səbəbə görə realizə qiymətləri ilə məsarifləri ödənilməyən məhsullara verilməlidir. Öz növbəsində büdcə kompensasiyaları məhsulun qiymətinin yüksəldilməsi ilə kompensasiya edilməyən ayrı-ayrı

istehsal vasitələrinin minimal səviyyəsini təmin etmək üçün verilməlidir.

Dövlət kənd təsərrüfatı məhsulları bazarını sabitləşdirmək məqsədi ilə tədarük və əmtəə müdaxiləsi, həmçinin girov əməliyyatı həyata keçirə bilər. Tədarük müdaxiləsi tədarükün təşkili, kənd təsərrüfatı xammalı və məhsulları ilə girov əməliyyatının həyata keçirilməsi formasında aparılır.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının girov qoyulmasında dövlət aşağıdakı formada iştirak edə bilər:

- büdcədən ehtiyatlar ayırmaqla.
- kredit verməklə;
- müəyyən edilmiş qaydada dövlətin qəbul etdiyi kənd təsərrüfatı məhsullarının saxlanması və emalına kompensasiya ödəməklə.

Tədarük müdaxiləsi o zaman baş verə bilər ki, məhsulun bazar qiymətləri minimal səviyyədən aşağı düşsün, ya da məhsul tələbatın aşağı düşməsi səbəbindən istehsalçı məhsulunu sata bilməsin. Əmtəə müdaxiləsini isə o zaman edirlər ki, bazarda həmin məhsulun ya qıtlığı yaranır, ya da qiyməti maksimal səviyyəni ötüb keçir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarında tələb və təklifin təsiri ilə yaranan bazar və müqavilə qiymətləri iqtisadi münasibətlərin əsasını qoyur. Xarici dövlətlərdə bazar qiymətləri ilə yanaşı kənd təsərrüfatı məhsullarına təminatlı qiymətlər də tətbiq edilir. Bu orta bazar qiymətlərinin təminatlı qiymətlərdən aşağı olduğu və yaxud, kənd təsərrüfatı məhsulları satışının bilavasitə dövlət tərəfindən həyata keçirildiyi təqdirdə istifadə edilir.

Təminatlı qiymətlər məqsədli qiymətlər əsasında hesablanır və dövlət orqanları tərəfindən müəyyənləşdirilir. O, elə həddə olmalıdır ki, istehsalçı geniş təkrar istehsalı təmin edən səviyyədə gəlir əldə edə bilsin. Təminatlı qiymətlər tətbiq ediləcək məhsulların siyahısı, satış həcmi, qiymətin səviyyəsi və tətbiq edilmə qaydası hökumət tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının, xammal və ərzağın idxal və ixracatı ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının mənafeələrinin müdafiə edilməsi nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir. Bu zaman kütləvi miqdar məhdudiyyətləri və ya gömrük rüsumlarının tətbiq edilməsi formasında müdafiə tədbirləri görülür. Hökumət hədd

qiymətlərinin işə salınma və tətbiq edilməsinin qayda və şərtlərini müəyyənləşdirir, onun əsasında da gömrük rüsumu təyin edir. Hədd qiymətləri daxili bazarda ayrı-ayrı məhsul növlərinin mövcud qiymətləri əsasında hesablanır.

Respublikanın kənd təsərrüfatında və bütövlükdə aqrar-sənaye kompleksində cərəyan edən iqtisadi proseslər, demək olar ki, tamamilə bazar mexanizminin təsiri altında gedir və bu, ayrı-ayrı istehsal sahələrinin zəruri tempdə və nisbətlərdə inkişafını təmin etmir.

Ona görə də aqrar-sənaye kompleksinin və onun tərkib hissəsi kimi kənd təsərrüfatının lazımi səviyyədə inkişafını təmin etmək üçün iqtisadi proseslərin tənzimlənməsinə ehtiyac yaranır. Aqrar-sənaye kompleksində, xüsusilə də kənd təsərrüfatında formalaşmış konkret vəziyyət müxtəlif qiymət növlərinin tətbiqini zəruri edir. Deyilənləri nəzərə alaraq yeni iqtisadi şəraitdə kənd təsərrüfatında tətbiq oluna biləcək qiymət sisteminin tərkibinin aşağıdakı qiymət növlərindən ibarət olması məqsəduyğundur: sərbəst qiymətlər, müqavilə qiymətləri, topdansatış qiymətləri, pərakəndə satış qiymətləri, müqayisəli qiymət-

lər, tədarük qiymətləri, girov qiymətləri, məqsədli qiymətlər və təminatlı qiymətlər.

Kənd təsərrüfatında müxtəlif qiymət növlərini tətbiq etmək və onların bir-biri ilə bağlılığını yaratmaqdan ötrü bu sahədə xarici ölkələrin təcrübəsi öyrənilməlidir. Müxtəlif qiymət növlərinin tətbiqi kənd təsərrüfatında sərbəst qiymətmələgəlməsinin əsaslarını daşıtmamalı və bütün hallarda sərbəst qiymətlər iqtisadi inkişafda strategiyanın müəyyənləşdirilməsi üçün əsas olmalıdır.

Dövlət əsaslandırılmış pul-kredit və valyuta siyasəti yürütməklə, düzgün vergi siyasəti aparmaqla, dövlət tədarükü, xərclərin tənzimlənməsi, əsaslı vəsait qoyuluşu siyasəti və düzgün amortizasiya normaları tətbiq etməklə (əgər istehsal vasitələri istehsalçının öz mülkiyyətində deyilsə) tələb-təklif nisbətində və qiymətlərin səviyyəsinə bilavasitə təsir göstərməli və cəmiyyət miqyasında onu tənzimləməlidir. Əksər bazar iqtisadiyyatı ölkələrində olduğu kimi torpaq rentası, əmək haqqı sistemi, gömrük rüsumları, konyuktura dəyişiklikləri, reklam xərcləri və s. iqtisadi faktorların qiymətlərin səviyyəsinə təsiri nəzərə alınb tələb və təklif arasındakı tarazlığın əldə edilməsinə istiqamətləndirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A. B. Sahibkarlıq fəaliyyəti: növləri, təşəkkülü və inkişaf problemləri. Bakı. 1998, 212 s. 2. İqtisadi nəzəriyyə. Azərb. MEA-nın müxbir üzvü, əməkdar elm xadimi, i.e.d., professor T.S. Vəliyevin, i.e.d., professor P.Ə. Babayevin və i.e.d., professor M.X. Meybullayevin ümumi elmi redaktəsi ilə. Bakı, 2001, 691 s. istinad, s. 158; 151; 152. 3. «Aqrar bazanın formalaşmasının iqtisadi problemləri», i.e.d., prof. Ə.Ç. Verdiyev, i.e.d., prof. İ.Ş. Qarayev, Bakı – 2000, səh. 256. 4. Афанасев В., Пашков А. Государственное регулирование экономики. Ж: «Экономика сельского хозяйства России», №4, 203, 48 с. ссылка, с. 18; 19. 5. Коваленко Н.Я. Экономика сельского хозяйства, М., 1999, 439 стр.

AQRAR SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFINDA KREDİTLƏŞMƏNİN MÜTƏRƏQQİ ÜSULUNUN TƏTBİQİNİN ROLU

İ.S.NƏZƏROV, aspirant
Azərbaycan ETKTİ və Tİ

Aqrar bölmənin inkişaf səviyyəsinin təhlilindən aydın olur ki, Azərbaycanda islahatların birinci mərhələsinin uğurla başa çatmasına torpaq və mülkiyyətin özəlləşdirilməsinə, xüsusi təsərrüfatların yaradılmasına və sahibkarlığın formalaşmasına baxmayaraq hələlik bir çox kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artmasına və iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsinə nail olunmur. Bunun başlıca səbəbi aqrar bölmədə fəaliyyət göstərən kənd (fermer) təsərrüfatlarının və digər

hüquqi və fiziki subyektlərin maliyyə vəsaitlərinin çatışmaması və onlar üçün bazar rəqabətli mühitin yaradılmamasıdır.

Materialların təhlili göstərir ki, aqrar bölmədə fəaliyyət göstərən xüsusi təsərrüfatların və sahibkarların kapital qoyuluşu üçün lazımi qədər maliyyə vəsaitinin olmaması kənd təsərrüfatının stukturunun düzgün formalaşmasına, istehsalın normal səviyyədə artırılmasına şərait yaratmır, bazara keyfiyyətli və rəqabət qabiliyyətli məhsullar çıxarılmasını və əhalinin ərzaqa